

Dédalus en Compostela
Vicente Risco



Xunta de Galicia

Fundación Vicente Risco



*Edita: **Fundación Vicente Risco***

*Dep. Legal: **OU 117-2010***

*Deseño e maquetación: **visualq.***

*Imprime: **Jiménez Godoy S.A.***

*Portada: **Xosé Conde Corbal***

Dédalus en Compostela
Vicente Risco

Dédalus en Compostela

(*Pseudoparáfrase*)

O que vou referir aconteceu como volo conto nunca mañá de seca-fría, quinta-feira, día da Ascensión do Noso Señor do ano de 1926 da Era Cristiá, cento e vinte anos despois da invención do Corpo do Santo Apóstolo Sant Iago Zebedeo, e sendo o autor deste escrito de corenta e un anos.

Día nebracento e fresqueiro, con moito gando en Santa Susana, e rapazas de trenza cunha lazada no cabo andando polas rúas de tenda en tenda.

Foi a segunda vez que atopei a Stephen Dédalus. El xa estivera aquel inverno no meu despacho de Ourense, Santo Domingo, 47-2º, en corpo e alma, coa súa barbiña e os seus anteollos, e a solapa do sobretodo subida, con chapeu negro, e dun xeito que semellaba que ía enloitado, sen estalo... O certo, para contar verdade, é que esta súa presenza colleu realidade no terceiro mundo dos tres mundos interiores de cada home, a saber: Mundo sensíbel, Mundo intelixíbel, Mundo maquinábel (segundo algúns: previsíbel), triplo, micro e quizais non macrocosmos – polo menos así pensaba eu daquela –; mais para o caso disto escribir, tanto ten, ademais de que sempre será unha caste coñecida e non nova de realidade do terceiro mundo... Ocupada a mesa de braseiro polos que xogaban o *mahjongg*, cómplices meus no pecado de orientalismo, Stephen Dédalus acomodouse na gran mesa Biedermeier, collida dun modelo alemán, e acugulada de libros, revistas, brochuras, papeis, cartas, tarxetas, secantes, cabichas e un dobre decímetro que serve para pór a escala as plantas das igrexas románicas. Soamente que cando estivo na miña casa, tiña Stephen corenta e tres anos ben cumpridos, e cando o atopei en Sant Iago algún tempo despois, tiña dezanove anos, misterio que ben puidera enxergar sen botar contas sobre a relación matemática dos anos de Stephen Dédalus cos anos de Leopoldo Bloom; abonda con pórse na realidade das cousas e xa está, porque resulta probado que non soamente unha reversión do tempo é teoricamente posíbel na física matemática, senón que

de certo unha tal reversión acontece realmente no soño, de onde se deduce que o espírito pode ler no libro do tempo para atrás ou para adiante, tal e como se len as escrituras arias, ou tal como se len as escrituras semíticas, sen que o escrito perda a súa significación, aínda que quizais o misterio do acontecer se puxera claro para aquel que soubera ler de enriba para abaixo, como se len as escrituras mongólicas.

Tampouco penso eu que sexa estraño atopar con Stephen en Compostela, onde poida que haxa máis dun.

O caso foi coma vou referir: saín eu dunha tenda de ultramarinos da Azabachería, toda chea de latas ordenadas coma os libros dunha biblioteca. A semellanza non está soamente na ordenación en alzadeiros: está máis aínda en que as latas coas súas etiquetas e rótulos e co que levan dentro, teñen algo de libros de Historia Natural, onde a Natureza está tan morta coma nas latas e nos cadros de moitos pintores, tanto dos que pintan naturezas mortas, coma dos que pintan naturezas vivas que saen mortas. Dei a volta pola Praza do Pan, onde Cervantes, seccionado e estilista, está no medio da fonte, obxecto de arte propio para premio de Certame Literario, se non fora o custe do carrete, e tomei polo Preguntoiro, e despois dunha pousa no 32, tenda de óptica, baixei pola Calderería, e logo por Tras de Salomé á Rúa Nova. Pasei o Pórtico de Salomé, sacando o chapeu ao pasar diante da porta, e na librería do lado estaba Stephen.

Hora e media andamos en amor e compañía por baixo dos arcos da Rúa Nova, daquela desertos e doados para que o espírito camiñe máis do que camiñan os pés, para deixalo voar coma un papaventos, sempre un tendo man da corda, sen frear de máis.

Tristeiro coma decote, Stephen falaba: e eu falaba con el, sen medo ningún, e vou pór aquí a nosa conversa para instrución de escarriados.

E dixo Stephen Dédalus:

— Xa sei que non te estraña o verme aquí. Comprendes que eu sexa o último romeiro de Sant Iago. Arelo que o meu corpo descanse a carón do Apóstolo, porque ben visto, xa pouco me queda por facer no mundo, máis que morrer, e morrerei aquí, coma Gaíferos de Mormaltán, ou coma Guillaume de Aquitania. Quero descansar na vosa cova, ser enterrado aquí convosco e coa vosa alma. De aquí para diante, xa non virán máis que turistas: o tempo dos peregrinos pasou para sempre. Eu quero ser o derradeiro.

E dixen eu:

— Quero que me expliques tres cousas: primeira, por que, sendo así que ti andas polo mundo fuxindo da Cruz, vés aquí na procura da sombra do Santuario. Segunda, por que, se procuras o Santuario non o procuras na túa terra. Terceira, por que, se foxes dos homes da túa raza, vés aquí, entre os homes da túa raza.

Dixo Stephen Dédalus:

— Cada unha das tres preguntas que me fas contén ademais un suposto, e a pregunta pende dese suposto, porque pensas que hai contradición entre ese suposto e a miña conduta. Na primeira pregunta, o suposto é certo e verdadeiro. Eu ando polo mundo fuxindo da Cruz: nin na vida nin na morte quero ser da Santa Compañía.

Dixen eu:

— Iso proba que ti sabes ben o que representa o misterio da Santa Compañía, que non é máis que a Igrexa Padecente que se fai visíbel para as almas perdidas de todo, o cal até certo punto vén a ser equivalente. Mais daquela, debes saber tamén, porque se cho non deprende a sinxeleza, deprenderíacho a picardía, que cando un camiñante se atopa coa Santa Compañía, para que non lle metan a Cruz, abre os brazos en cruz, e berra: “Esta é a miña Cruz!”

Dixo Stephen Dédalus:

— Nin sequera me cómpre abrir os brazos: eu son a miña Cruz. Eu son a miña penitencia, a miña pena, o meu castigo, o meu verdugo, a miña condenación.

Dixen eu:

— Distingamos: cando un anda coa Cruz, devece o corpo e esmorece a alma, mais sálvase o home. Que xa sabes que o home real e verdadeiro non é o corpo só nin a alma soa, senón o composto de alma e corpo, e por iso é polo que está disposta a resurrección da carne.

Dixo Stephen Dédalus:

— Ben sei. Mais atrás da Cruz anda sempre o demo. Ao fillo do ladrón de Armenteira, cando foi restituír a Cruz que roubara o pai, e lle fallaban as forzas no camiño, o demo axudouno até que deixou a Cruz na igrexa, mais tan logo como a restituíu, levouno o demo... Mais se eu son a miña Cruz, como me hei arredar dela para que me leve o demo?

Dixen eu:

— Cando un home, por levar con el cruces ou reliquias, non pode entrar no inferno, anda á procura dunha alma caritativa que lle tire a Cruz que leva.

Dixo Stephen Dédalus:

— Mais eu, o único bendito que levo comigo é o meu sangue celta. Namentres non me tiren o meu sangue celta, non me poderei arredar da Cruz; non meu sangue está a miña Cruz, e namentres a miña vontade renega da Cruz, o meu sangue vai cara ela, e coa dela como a seiva dunha árbore decotada na forza da vida en primavera: porque a nosa raza é tamén unha árbore decotada, é tamén un Cristo encravado na Cruz a deitar sangue; baixo das aguias a nosa raza é a viva imaxe de Cristo crucificado. Aquí tes a solución do primeiro dos tres problemas que me puxeches: eu

ando polo mundo fuxindo da Cruz, sen que o meu sangue me permita arredar dela, senón que constantemente turra de min cara ao Santuario. Velaquí a primeira razón, que é a razón psicolóxica; mais hai aínda outra razón que é a razón metafísica: xa o dito vulgar, que citei antes, respondendo o teu segundo argumento, dinos que atrás da Cruz anda sempre o demo. En efecto, o demo non se pode arredar endexamais completamente de Deus, por máis que queira. O demo ten a vontade arredada do seu ser; a súa vontade é a que está no inferno... Pois ben, así como o demo non se pode arredar enteiramente de Deus, así eu, que son do demo, non me podoo arredar tampouco moito da igrexa. Sinto algo que turra de min cara a ela, cara á liturxia, cara á teoloxía, cara á filosofía escolástica, cara á erudición conventual, cara á disciplina dos claustros: non me podoo escapar deste circo máxico, por máis que faga...

Dixen eu:

— A pauliña que leva o demo Satanás é o ser unha criatura de Deus.

Dixo Stephen Dédalus:

— Por iso quere sempre o mal e sempre fai o ben.

Dixen eu:

— Nunca comprendín ben ese dito de Goethe. O que acontece é que o poder do mal é limitado. O foguete foxe da terra até que remata a pólvora da subida.

Stephen Dédalus calou, e eu tamén fiquei calado. Seguimos camiñando cara ao Toural. Na esquina, por fronte ao posto onde venden os xornais, paramos unha miga. Pasaban algúns por baixo dos arcos do cantón, vindo das Huérfanas. Nisto saquei un cigarro e ofrecín outro a Stephen. Non o quixo.

— Non se debe fumar. O tabaco é un veneno e o fumar un gasto tonto. Nin se debe fumar, nin beber. Hai que conservar o corpo san e limpo. Debemos combater todas esas feblezas da vontade.

Dixen eu:

— E mais o demo aconsella os vicios.

Dixo el:

— Era noutro tempo, agora xa non. Eu non teño vicios. Para que os quero? Aínda que che pareza mentira, hoxe os homes xa van tendo menos vicios, porque xa non lles fan falla. Atoparás a moitos que non fuman, nin beben viño, e aínda bastantes que non comen carne. Tocante aos outros pecados, has reparar que se dan moito máis en homes de certos anos. A mocidade é moito menos pecadenta do que era no teu tempo... E a cousa explícase ben: o vicio xa non serve para se condenaren os homes. Os de antes, sendo máis fortes e resistentes, aturaban aínda de vellos unha vida de vicio e podían morrer sen arrepentimento; os de agora, que conservan a saúde a poder de réxime dietético, de hixiene e de deporte, poderán facer algúns anos unha

mala vida, mais o seu corpo logo cansa, e teñen que vir ás boas. Esta é a razón física. A razón metafísica é que o vicioso, á fin, é un home que acepta os dons de Deus; poderá abusar deles, poderá ser egoísta e desagradecido, poderá ser hipócrita, mais non é soberbio. O soberbio non ten vicios, o soberbio é pulcro e impecábel. Por esta causa, os homes, conforme se vaian afastando de Deus, han ter menos vicios, e por iso ves triunfar as Sociedades de Temperanza e as institucións fomentadoras da moral pública. Xa verás como se ha de prohibir a prostitución, hase perseguir o opio e a morfina e a cocaína, e non ha haber bailes, nin teatros, nin cabarés. Os homes futuros han ser abstemios, vexetarianos, castos, honrados, tolerantes, ben pensados e ben falados, e as mulleres honestas e traballadoras. Han semellar santos e han ser verdadeiros condenados.

Dixen eu:

— Xa din que o Anticristo ha remedar a Cristo.

Dixo el:

— Estamos divagando. Imos á túa segunda pregunta, de por que non procuro o Santuario na miña Terra. Respondo: do mesmo xeito que fuxo da Cruz, fuxo da miña raza. Primeiro, porque a raza é un vencello e eu quero ser libre; segundo, porque a miña raza é a imaxe viva de Cristo e eu quero ser a imaxe do Anticristo. Respondo aínda: do mesmo xeito que fuxo da miña raza, fuxo da miña terra. Primeiro, porque a miña alma afogaba nela...

Atallei eu:

— Iso pásalle a todos os literatoides de provincia. Canto máis pequena é a alma, máis espazo quere.

Dixo el:

— Por certo. Non podo negar que me imito aos literatoides de provincia. Xa sei que é un defecto, unha mágoa. Non sería quen son se non tivera lixo; daquela non podería ter nado muller.

Dixen eu:

— Tamén Maldoror pensaba que era máis ca iso...

Dixo el:

— Non me poñas en comparanza con aquel pobre home, que segundo o León Bloy, non mereceu ir ao inferno. Eu son outra cousa: de propia vontade, con toda conciencia, cheo de siso, coa miña carne mortal enteira, cos meus cinco sentidos corporais, coas tres potencias da miña alma, escollín a condenación. Teño xa medio corpo mergullado no inferno, dun instante a outro, o meu pai adoptivo de aló embaixo turrará por min, e abur!... Non me atalles máis se queres que che responda as preguntas. A miña terra era para min un nó de silencio na gorxa, unha mortalla no

corpo, e uns grillóns nos pés e nas mans. Ademais, aqueles homes queren ser, e eu quero o non ser; aqueles homes soñan e fan unha patria, e eu son o home que non se quixo axeonllar diante da súa nai morta.

Dixen eu:

— Tamén por esta banda hai moitos coma ti.

Dixo el:

— Ben sei. Xa non precisas que che explique a túa terceira pregunta.

Ditas estas verbas, seguimos os dous en silencio até o cabo sa rúa Sonorosa de tan calada. Despois pola Conga, a Quintana, as Praterías, a Praza do Hospital – Montero Ríos estaba o día aquel invisíbel – e por debaixo do arco, de novo á Azabachería, e un pedazo polos soportais que dan riba do patín da Catedral.

Stephen volveu falar:

— Non sei, mais semella que eu sinto, andando por estas rúas, algo que camiña cara ao non ser. Que soño é o que envolve estas pedras?... Aquí atopei xente que non soña, e coido que non lles vai mal. Non levan vento na cabeza, discorren demasiado ben, pódese falar con eles, porque ao mesmo tempo tampouco se pasman de nada.

Dixen eu:

— Eses son os que che simpatizan?

Dixo Stephen:

— Non che me fan mal, déixame acougar. Pode un morrer tranquilo entre eles.

Dixen eu:

— Moito lles queres...

Dixo Stephen:

— Por iso que dixeches antes é polo que eu, fuxindo dos homes da miña terra, veño aquí procurar os homes da miña raza. Olla: alá, na miña terra, os meus irmáns camiñan cara ao ser. Aquí todo camiña cara ao non ser, pola vontade e pola industria destes meus irmáns de aquí. Estes son os meus. Veño aquí gozarme no suicidio da miña raza. Por iso, porque aquí todo corre á perdición, quero vir aquí morrer, vivindo entre os mortos os meus días derradeiros. A deles, que xa non son de aquí, é a miña patria verdadeira.

Dixen eu:

— Será patria dos sen patria.

Dixo Stephen:

— A miña patria é a patria dos sen patria.

Dixen eu:

— Os sen patria non son dignos de amor.

Stephen Dédalus quixo que fose tomar café na súa compañía no Quiqui Bar.

Dixen eu:

— Por que nese café precisamente?

Dixo Stephen:

— Por que é dunha arquitectura odiosa.

Dixen eu:

— Vulgar, nada máis.

Dixo Stephen:

— Non hai tal. Aquela arquitectura realiza bastante ben a contra-estética.

Dixen eu:

— Que entendes por contra-estética?

Dixo Stephen:

— Cómpre distinguir entre contra-estética e an-estética. A primeira, inconsciente e involuntaria, é un fenómeno universal nos nosos días: está nas mans de calquera que teña cartos, coma calquera ditador oriental, chámese Mustafá Kemal ou Amanullah. A segunda non pode ser abranguida máis que por naturezas xeniais, coma Le Corbusier: esas casas que fai le Corbusier, que semellan cómodas cos caixóns abertos, son a an-estética realizada na arquitectura. Unha e outra opóñense á beleza: a an-estética suprime a, a contra-estética derrámaa. É o caso do Quiqui Bar... Tamén me gusta unha casa que hai no Preguntoiro e algunhas outras máis.

Dixen eu:

— A beleza é cousa que vén de Deus.

Dixo Stephen:

— Por iso hoxe os homes quérena desbotar de todo... Mais imos á Catedral. Eu gozo correndo risco, por iso ando sempre ao redor da pía de auga bendita: bebería nela de boa gana, coma o cabalo de Almanzor... Se non estivera chea de microbios...

Dixen eu:

— Mais o demo gózase no podre e na porcallada.

Dixo Stephen:

— Tamén iso era noutro tempo. O demo agora fíxose moi pulcro. Velaquí a verba.

Dixen eu:

— Esa verba emprégana aquí todos os filósofos.

Dixo Stephen:

— Ben sei. Mais esa verba de cuarto de baño, que evoca a billa, o *water-closet*, o irrigador, o *bidet* e a bobina de papel, vénlles do materialismo práctico. Tocante ao podre, o demo non o pode amar, porque é a descomposición da materia, e ademais porque, por unha beira, o podre produce unha nova vida, e por outra, porque nela, como no sufrimento, a materia espiritualízase: é o caso tan coñecido do Cristo de Grünewald e do cadro de Valdés Leal no Hospital da Misericordia de Sevilla...

Cruzabamos o patín da Azabachería. Entramos na Catedral, demos a volta polo Pórtico da Gloria, sen ollar Stephen tan sequera para as figuras. Soamente voltándose cara á banda da Epístola e ollando a parede lisa, dixo:

— Este é o lugar do San Cristovo. Aquí non o hai; vós, en troques, tédelo en Ourense. Din que o San Cristovo tiña cara de can; o que me ha de levar a min ten cara de coello...

Andamos cara á cabeceira e entramos no deambulatorio. A portíña por onde un baixa cara ao sepulcro estaba aberta, e baixamos os dous. Diante da arca de prata, as luces ardendo quedas e inmóbiles, que aluman sen que se sintan arder, semellan lámpadas perpetuas. Stephen enmudeceu á entrada, e púxose branco coma papel. Coa voz tremente e baixa, dixo axiña:

— Non. Imos, imos de aquí. Pronto.

Sáímos, e cando se repuxo, dixo:

— Non podó estar embaixo. Alí hai algo; de alí sae unha forza que non podó aturar.

Dixen eu:

— Séntese a eternidade do Espírito e a eternidade da Terra. Olla logo que non importan canto fagan os desleigados, porque non han poder suprimir o que é eterno na mente de Deus. A Terra é eterna na lembranza, e a alma é da natureza da lembranza que é a súa esencia, e o lugar da lembranza é o Entendemento divino, realidade das realidades. Aí embaixo temos a promesa de que a lembranza ha reencarnar, e tanto ten que as almas de hoxe estean esquecidas, porque esas almas non han de estar sempre neste mundo, e outras han vir, e algunhas xa están aquí, anunciando os tempos. E os tempos han pasar, e se cadra aínda antes que morras has ver o trabuemento e o erro no teu camiño.

Daquela xa se repuxera Stephen, e respondeu:

— O meu camiño está escolleito dunha vez para sempre. Tanto ten que sexa bo coma ruín. Se é unha cousa ou outra, nin ti o sabes, nin eu tampouco. Para cal-

quera lado que me leve, hei ir sen remordemento. O que che digo de certo é que aí embaixo non hai máis que unha cova onde toda lembranza e toda esperanza fican soterradas para sempre. Por iso, aínda que fuxo dela, eu amo esa cova, e desde aquí píscoa cos meus pés.

Dixen eu:

— Aínda que así fora, esqueces a resurrección da carne e a restauración que ha vir de todas as cousas no terceiro Reino: a Apocatástase.

Dixo el:

— Iso cheira a doutrina platónica. E mais ti dixeches unha vez que nós non podíamos comprender a Platón.

Dixen eu:

— Mais podemos comprender a San Agostiño.

Dixo el:

— O que eu digo é que o terceiro Reino ha ser o do Anticristo.

Dixen eu:

— Ese non é un convencemento, senón un desexo. Eu comprendo ben que o que escolleu o inferno queira que todos vaian a el, que é o que quere Satanás.

Dixo el:

— Quere, mais é por amor. Satanás ama os homes con amor infinito, e quere que todos sexan para el. As penas do inferno son os espasmos do amor sádico de Satanás. De que un empeza a servilo, xa comeza a sufrir, porque Satanás é unha fonte sen fin de amor que dá sempre sen esgotarse, e como non ten máis que dor, soamente dá dor. Eu que me entreguei a el sen pauto, por libre doazón graciosa do meu ser, non por iso fiqui sen paga: levo comigo o seu don; deume o desacougo para sempre. O que eu comecei a sentir cando aínda era un santo na Illa dos Santos e que me leva polo mundo fuxindo da lembranza que vén decote comigo como unha fada, punxente no corazón como aquel cravo que levaba Rosalía... Teño medo que esta lembranza non me deixe entrar no inferno, coma o hábito dos empanados, quixera deitar fóra todo o meu sangue, toda a substancia das miñas células... Coñezo un crego, preto do Ferrol, que estudou as ciencias ocultas. Quizais el, polo poder da máxica preta liberal que todo fai, poida evocar o vampiro que deixe o meu corpo resequido como a momia daquel Faraón que pagou na alfândega inglesa coma peixe seco, segundo refiren Eça de Queiroz e Dimitri Merejkowski; mais pouco importa, porque non hai un átomo no meu corpo que non sexa substancia gaélica... E despois de todo, se non houbera inferno? E que máis terá que o inferno estea no centro da terra que que estea aquí?

Despois bateu cunha man na columna, e dixo:

— A pedra de gran é ben dura, ben apertada, resiste ben. Semella que para ela non hai tempo. O tempo que rilla, que desfai e esfarela. O outro todo é doado nesta terra; mais non haberá no mundo quen queira facer o gasto preciso para destruír estas pedras a poder de dinamita. Cantas toneladas farían falla? Semella isto unha revolta da materia contra Satanás. Velaquí outro punto difícil que me preocupa.

Dixen eu:

— Antes desfarás a pedra gran a gran, que mates o espírito que vive nela e a mantén ergueita. Bota abaixo todas estas torres e todas estas columnas: o espírito volverá erguer outras tantas; queima todos os libros; o espírito volverá facer outros novos. E contra o espírito nada pode Satanás.

Dixo el:

— Contra o espírito combate o espírito. Satanás é unha parte do espírito revol-tada contra do espírito todo.

Dixen eu:

— Ese esforzo de negación e de revolta está fadado a perderse no propio baleiro que anda a procurar.

Dixo el:

— Niso está o seu triunfo.

Dixen eu:

— E niso está a fundeza da paz derradeira.

Daquela Stephen Dédalus e mais eu fixemos as paces. Stephen mergullou os dedos na pía de auga bendita e ofreceuma, e eu fixen o sinal da Cruz.

Pode que alguén dea como apócrifas estas declaracións de Stephen Dédalus. El non as ha negar, porque aínda que todos sexamos hipócritas neste mundo cando falamos de nós mesmos, Stephen Dédalus non debe ser hipócrita, se non quere deixar de ser soberbio. Tocante aos demais, eu non respondo da autenticidade empírica destas declaracións; respondo da súa absoluta necesidade metafísica. Non hai máis que xuntar o que sabemos de Stephen, para deducirmos loxicamente con seguranza crítica todas e cada unha das verbas que neste escrito lle son apostas. Ademais, eu non son tampouco culpábel de ter lido de cabo a rabo o *Portrait of the Artist as a young man*, que o mesmo Dédalus me obrigou a mercar aquel día na tenda de libros da Rúa Nova. Pode tamén que Stephen Dédalus falara doutro xeito en Dublín ou en Zurich; en Compostela é seguro que falou como eu digo, e non podería falar doutra sorte, sen deixar de ser el quen é segundo o *Portrait*, e sen deixar de ser o que é Compostela segundo a verdade.

Tamén é certo que polas circunstancias especiais da miña vida – o anecdótico – eu tiña por forza o día aquel que atopar a Stephen Dédalus; e que se dixen ao comezo que a presenza del collera realidade no terceiro mundo interior, o que iso quere dicir é que foi nese mundo onde eu o *percibín*, non que, fóra do meu ser, non fose a súa unha presenza real en corpo e pensamento, en carne e óso, o cal ben puido acontecer, embora tampouco eu poida asegurar a realidade empírica do feito.

E despois de todo, se cadra, pode que non sexa tan fero coma el se quere pintar...

(1929)



Concello da Coruña
Concellaría de Cultura



CONCELLO DE OURENSE



DEPUTACIÓN DE LUGO | TURISMO
VICEPRESIDENCIA TERCEIRA





XACOBEO 2010
Galicia



XUNTA
DE GALICIA



FUNDACIÓN
VIGIARTE RISCO